

Literary Research

Year18, NO. 74

Winter 2021

 DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.18.74.6>

 DOR: 20.1001.1.17352932.1400.18.74.5.0

The need to critique academic articles based on the article of Khaghani's Arabic poems

*Arman kouhestanian*¹

Received: 3/2/2021

Accepted: 16/7/2021

Abstract

Khaqani Shirvani, the bilingual scholar. He has written poetry in Persian and Arabic. Whose arabic poems have been the basis of some studies Like the works of his order and prose during past years. Khaqani's Arabic Poems Article is one of them which is published by Persian Literature Textology Journal of Isfahan University In the summer of the year one thousand three hundred and ninety-six. The present study criticizes the mentioned article in a nutshell Because researchers know that criticizing and comprehending this article provides researchers with background to firstly always take scientific method and Secondly the journals try to make opportunity only for the publication of scholarly works and researches. Subject newness, integrity and explaining about Khaqani's imagism continuity method and...are among good desired features of Khaqani's Arabic Poems Article.

Even though ambiguous title Neglect in recording, different publications misuse, not using specialized sources, prolonged introduction, wrong analysis, misunderstanding arrays, superficial understanding of Khaqani's Arabic poems, inaccurate reading of past studies about those poems, wrong translation of poems and plagiarism are among the drawbacks of this article.

Keywords: *The need to critique articles, Khaqani's arabic poems paper
Novelty of the subject, Incorrect analysis, Bailment.*

¹ Corresponding author, Assistant Professor, Persian Language and Literature, Literature and Humanities, velayat university, Iranshahr, Iran,
a.kouhestanian@velayat.ac.ir ORCID: [000000017910941X](https://orcid.org/000000017910941X)

Extended Abstract**1. Introduction**

Khaghani Shervani is one of the speakers of the Azerbaijani style who is not only one of the shining stars of Iranian literature in the sixth century, but also one of the experts in language and literature in the following centuries. He shone in a wide range of Persian and Tazi poetry and prose:

Perhaps for this reason, biographers have praised Khaghani from the very first years after his death, and people such as Awfi (RK 708: 1361) in Labab al-Albab and Mostofi (cf. 1328: 728) in Tarikh gozideh and Jami (See: 1336: 607) in Nafhat al-ons and Dolatshah Samarkandi (see: 1363: 63) in Tazkereh al-Shoara, Amin Ahmad Razi (see: 1447: 1378) in Haft Iqlim and Azar Bigdeli (see: 1363).) In Atashkadeh and Hedayat (Rk. 1332: 732) in Majma al-fosaha have written his greatness.

In our time, although much research has been written about his Persian works, but Khaghani's Arabic poems remain unknown. In the last two decades, several researches have been published in this field, one of which is an article in Khaghani's Arabic poems, which was published by Seyyed Mohsen Hosseini Vardanjani and Abdullah Radmard in 2017.

The article was published in the Textology of Persian Literature Journal of the University of Isfahan. New Era, Issue 2, Summer (2017); Pp. 84 -67.

Research Question(s)

- 1-What are the most important advantages of Khaghani's Arabic poems article?
- 2-What are the most important shortcomings of Khaghani's Arabic poetry article?

2. Literature Review

In our time, although many researches have been written about his Persian works, Khaghani's Arabic poems remained unknown until in 1995, Mehr Ali Yazdanpanah wrote "*Khaghani Shervani and his Arabic poems*". Then in 2005, Seyyed Fazlullah Mir Ghaderi published an article entitled "*Khaghani's ability to compose Arabic poetry*." In 2010, vahid Rezayi Hamzeh Kandi and Ali reza Rezayi Hazeh kandi published the book "*Khaghani's Hidden Sun*". in 2011 Arman kouhestanian defended his dissertation *Khaghani Arabic Poems* Yousef

asghari bayqoot and mohammad dehrami published an article in ۲۰۱۲ *the need to correct Khaghani's Arabic poems*. In the same year Abdollah Rasoolnejad and mohammad parsa published an article *examining the content of Khaqani's Arabic poems and comparing it with his Persian ode*

In 2013, Hadi Rezvan published an article *Herz Al shafa* and in 2014, Mohammad Amir Mashhadi and Arman Kouhestanian and Fatemeh Jaghoori published an article *a comparative study of two Arabic ods by Khaghani and Bohtori*. Finally, in 2017, Seyyed Mohsen Hosseini varanjani and Abdullah Radmard wrote an article *Khaghani Arabic Poems*. I'm now reviewing that last article.

2-1- The most prominent

features of the article The authors have chosen a new field for their research. An area that has not yet been addressed and is worth working on. This article is of good coherence and the authors are less marginalized. In the introduction, they have spoken well of the influence of the Arabic language on Persian language and literature. Another advantage of Khaghani's Arabic poems is the technique of continuing illustration in his poems. The trick of unfamiliarity with it has prevented some researchers from understanding the message of the poet.

2-2- Article bugs

The article on Khaghani's Arabic poems also has its drawbacks, some of which are as follows: Ambiguous title of the article, lengthening the introduction and shortening the main part, reading levels from the researches of the past, apparent knowledge of Khaghani's Arabic poems, incorrect analysis, not receiving the historical course of the memoirs, misunderstanding of the arrays, wrong translation, literary, easy. Imagination in recording a verse, improper reference to various editions of Khaghani Divan and not referring to specialized and original sources.

3. Methodology

In this article, I review A critique of the khaghani Arabic poems article by descriptive-analytical method. And it shows what advantages and disadvantages it has.

Results

Criticism and publication of scientific works provide the ground for writers, especially young people, to always adopt the scientific method

and adhere to research ethics, and esteemed professors to guide the research of their students And have more control over the work of their students. Publishers, on the other hand, must commit to publishing only the authors' own scientific works and findings.

One of the few studies published on Khaghani's Arabic poetry is Article the khaghani Arabic poems, published in 2017. This article has valuable features. The authors have chosen a new field for their research. This article has a good coherence. In the introduction, the authors have spoken well of the introduction of Arabic into Persian language and literature, and in dealing with the images of Khaghani's Arabic poems, they have correctly mentioned the continuous illustration technique.

Of course, that article has a problem. The title of the research is so general that the reader does not realize that the article is about the characteristics and illustration technique of Khaghani's Arabic poems. Well-known writers have mispronounced this verse. They have unreasonably referred to various editions of Khaghani's Divan. Instead of using original and specialized sources of any knowledge, they have used Dehkhoda dictionary. When dealing with biography book, they override the writing process and mention Nafayes al- majales of Amir alishir navaye a before Nafahat al-ons of Jami.

The introduction is long and a third of the article is written on the subject. In identifying the first book that spoke of Khaqani's Arabic poetry, they made a wrong analysis and thought that Tarikh Gozideh Hamdallah ,mostoofi was the first book to refer to Khaqani's Arabic poetry. They made a mistake in evaluating the arrays of these poems. Due to their superficial knowledge of Khaghani's Arabic poems, they considered it simpler than his Persian ode, while these poems seek to use difficult words and phrases, use unknown nicknames, make many corrections, and manipulate scribes, and so on. Very complicated and difficult.

These valuable writers have ignored the published research on Khaghani's poems and sometimes slipped into their research. Due to ignoring the idiomatic uses, unfamiliarity with the history of literature, ignorance of the poet's intellectual system and ignoring the position of the sciences of syntax and expression, etc., they have slipped in translation and mistranslated the verses. Finally, plagiarism and Distortion,etc can also be seen in this article

References

Ameli Kafami. (1984) Ibrahim bin Ali; al- mesbah; Razi Publishing.

- Asghari Bayqoot, Yousef and Dehrami, Mehdi;. (2012) "The need to correct Khaghani's Arabic poems"; *Persian Language and Literature Quarterly*, Volume 20, Number 72, Spring and Summer; p 7-24.
- Awfi, Muhammad. (1983) *tazkereh lebab al-albab* ; Translated by Mohammad Abbasi; Tehran: Fakhr Razi Bookstore.
- Azar Bigdeli, Lotfali (1958) *Tazkereh Atashkadeh*, edited by Hassan Sadat Naseri, Nshr ketab.
- Brown, Edward. (1960) *Literary history of Iran from Saadi to Jami*; Translation and footnotes by Ali Asghar Hekmat , Tehran: Ibn Sina Library.
- Hamwi al-Rumi al-Baghdadi.(1956) *Mojamolboladan* ; Beirut: Beirut Publishing.
- Hedayat, Reza Gholi Khan. (2003) *Majma Al-Fosaha*, correction of Mazaher Musaffah, Tehran, Amir Kabir
- Heidari, Ali and Foroughi Pouya, Azam. (2011) "Confusion of Proportion in Khaghani Poetry"; *Bustan Adab Magazine*, Third Year, Fourth Issue, 10; Pp. 66-45.
- Homayi, Jalaluddin. (1998) *Rhetoric Techniques and Literary Crafts*, Tehran: Homa Publishing, 1998.
- Hosseini Vardanjani, Seyed Mohsen and Radmard, Abdullah. (2017) *Khaghani Arabic Poems*"; *Textology of Persian Literature University of Esfahan*, New Era, Issue 2, Summer; Pp. 84 -67.
- Jami, Abdul Rahman. (1957) *Nafhat Al-oans*, edited by Mahdi Tohidipour, Tehran: Mahmoudi Bookstore.
- Khaghani Shervani, Afzal al-uddin Badil. (2014) Poetry Divan, edited by Mir Jalaluddin Kazazi, Tehran: Nashr Markaz
- Khaghani Shervani, Afzal al-uddin Badil. (2008) *Tohfath Al- iraqayn* ; Edited by Ali Safari Aq Qala; Tehran: Mirath maktoob.
- Kouhestanian, Arman. (2011) *Khaghani Arabic Poems*, M.Sc. Sabzevar: Hakim Sabzevari University.
- Mashhadi, Mohammad Amir and Kouhestanian, Arman and Jaghoori, Fatemeh. (2014) *a comparative study of two Arabic ods by Khaghani and Bohtori*; *Journal of Comparative Literature, Faculty of Literature and Humanities, Bahonar University of Kerman*, Volume 6, Number 11. Autumn and Winter; p 275- 293.
- Mostofi, Hamdollah. (1985) *Tarikh gozideh*; Edited by Abdul Hussein Navai; Tehran: Amir Kabir, third edition.
- Navai, Amir Alishir. (1984) *Tazkereh Majalis Al-Nafais*, by Ali Asghar Hekmat; Tehran: Manouchehri Publisher.

- Onsor al Maeli, Kikaus Ibn Alexander. (1957) *Qaboosnameh*, edited by Abdolmajid Badavi; Tehran: Ibn Sina.
- Razi, Amin Ahmad. (2000) *Tazkereh Haft Iqlim*, edited by Seyed Mohammad Reza Taheri, Tehran, Soroush.
- Sadraei Khoei, Ali and Moradi, Abolfazl and Zabihifar, Hojjat. (2012) Common heritage of Iran and India; Qom: Grand Library of Ayatollah Marashi.
- Saeed mohammad (2012) , *Quss b. Sā'ida al-Iyādī* ,Bulaletin d'études orientales ,pp 67- 112,
- Samarkandi, Dolatshah. (1988) *Tazkereh al-shoaara*, edited by Mohammad Ramazani, Tehran, Padideh Khavar Publications.
- Shafiee Kadkani, Mohammad Reza. (2003) "New Notes on Khaghani"; *Journal of Tabriz Faculty of Literature and Humanities*, Volume 45, Number 185; p. 6-1.
- Shoushtarizadeh, Peyman. (2005) *Translation workshop*; Ahvaz: Kordgar.

فصلنامه

سال ۱۸، شماره ۷۴، زمستان ۱۴۰۰، ص ۱۴۷-۱۶۲

مقاله پژوهشی

DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.18.74.6>

DOR: 20.1001.1.17352932.1400.18.74.5.0

بایستگی نقد مقالات دانشگاهی

(با تکیه بر جستار تازی سروده های خاقانی)

دکتر آرمان کوهستانیان*

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۲۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۱۵

چکیده

در این جستار به نقد و تحلیل مقاله «تازی سروده‌های خاقانی» می‌پردازیم که سال ۱۳۹۶ در نشریه متن‌شناسی ادب فارسی دانشگاه اصفهان به چاپ رسیده است. جستار تازی سروده‌های خاقانی، ویژگیهای پسندیده‌ای دارد که از آن میان میتوان تازگی موضوع، داشتن انسجام و پرداختن به شگرد تداوم تصویرسازی خاقانی و ... را نام برد در حالی که عنوان نارسا، به درازا کشیدن مقدمات، خوانش سراسری پژوهشهای پیشینیان، شناخت سطحی تازی سروده‌های خاقانی، تحلیل ناروا، دریافت نادرست آرایه‌های ادبی، لغزش در ترجمه، سرقت ادبی، سهل‌انگاری در ضبط، بهره‌گیری نابجا از چاپهای گوناگون و بهره‌نجستن از منابع تخصصی از گرفتاریهای آن است.

کلیدواژه‌ها: بایستگی نقد مقالات ادبی، مقاله تازی سروده‌های خاقانی، ابیات تازی خاقانی شروانی، شعر کلاسیک فارسی.

۱۴۷

فصلنامه پژوهش‌های ادبی سال ۱۸ شماره ۷۴، زمستان ۱۴۰۰

* استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولایت-ایران شهر. نویسنده مسئول

a.kouhestanian@velayat.ac.ir

ORCID: 000000017910941X

۱. مقدمه

خاقانی شروانی یکی از گویندگان سبک آذربایجانی است که نه تنها از ستارگان فروزان آسمان ادب سده ششم ایران بلکه از سبکداران کم‌مانند زبان و ادبیات در سراسر سده‌های پس از خویش است. وی در گستره پهناور نظم و نثر فارسی و تازی، خوش درخشیده است:

پادشاه نظم و نثرم در خراسان و عراق که اهل دانش را ز هر لفظ امتحان آورده‌ام
(خاقانی، ۱۳۹۳: ۳۴۶)

شاید از همین روی، تذکره‌نویسان از همان نخستین سالهای پس از درگذشت خاقانی به ستایش وی زبان گشوده‌اند و کسانی چون عوفی (ر.ک. ۱۳۶۱: ۷۰۸) در لب‌الب‌الباب و مستوفی (۱۳۶۴: ۷۲۸) در تاریخ گزیده و جامی (ر.ک. ۱۳۳۶: ۶۰۷) در نفحات الانس و دولت‌شاه سمرقندی (ر.ک. ۱۳۶۶: ۶۳) در تذکره‌الشعراء، امین احمد رازی (ر.ک. ۱۳۷۸: ۱۴۴۷) در هفت اقلیم و آذر بیگدلی (ر.ک. ۱۳۳۷: ۳۶) در آتشکده و هدایت (ر.ک. ۱۳۸۲: ۷۳۲) در مجمع‌الفصحا از بزرگی او نوشته‌اند.

در روزگار ما نیز گرچه درباره‌ی هنرآفریده‌های فارسی وی پژوهش‌های فراوانی به نگارش درآمده است، سروده‌های تازی خاقانی ناشناخته مانده بود تا اینکه در سال ۱۳۷۴ مهرعلی یزدان‌پناه، الخاقانی الشروانی و اشعاره العربیه را به نگارش درآورد. پس از آن در سال ۱۳۸۴ سید فضل‌الله میرقادری، طبع‌آزمایی خاقانی در شعر عربی در سال ۱۳۸۹ وحید رضایی حمزه‌کندی و علیرضا رضایی حمزه‌کندی کتاب آفتاب نهان خاقانی، در سال ۱۳۹۰ آرمان کوهستانیان تازی سروده‌های خاقانی، در سال ۱۳۹۱ یوسف اصغری بایقوت و مهدی دهرامی ضرورت تصحیح مجدد اشعار عربی خاقانی، در همان سال عبدالله رسول نژاد و احمد پارسا بررسی مضمون سروده‌های عربی خاقانی و مقایسه آنها با چکامه‌های پارسی وی، در سال ۱۳۹۲ هادی رضوان حرز شفا، در سال ۱۳۹۳ محمد امیر مشهدی و همکاران بررسی تطبیقی دو چامه تازی از خاقانی و بحتری و سرانجام در سال ۱۳۹۶ سید محسن حسینی وردنجانی و عبدالله رادمرد تازی سروده‌های خاقانی را نگاشتند.

۱-۱ بایستگی پژوهش

روشن است که نقد آثار علمی و گسترش آن، زمینه‌ای را فراهم می‌کند تا از سویی نویسندگان

_____ بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

ارجمند، همواره روش علمی را در پیش گیرند و به اخلاق پژوهشی پایبند باشند و از دیگر سوی، کشندگان بار امانت پژوهش در راستای پاسداشت جایگاه خویش، بیشتر بکوشند تا تنها آثار عالمانه و یافته‌های خود نویسندگان مجال نشر یابد.

اینک در این جستار به نقد تازی سروده‌های خاقانی می‌پردازیم و نشان می‌دهیم که برجسته‌ترین ویژگیهای آن چیست و کدام کاستی‌ها بدان راه یافته است.

۲. ارزیابی پژوهش

تازی سروده‌های خاقانی جستاری است که در نشریه متن‌شناسی ادب فارسی، دوره جدید، شماره دوم تابستان ۹۶ چاپ شده است. نگارندگان در آن جستار برخی از ویژگیها و شگردهای تصویرگری خاقانی را بررسی کرده‌اند و پاره‌ای از صنایع ادبی را که سراینده در تازی سروده‌های خویش به کار برده است، همراه با نمونه برشمرده‌اند. آنان در مقدمه جستار خود از نفوذ زبان تازی در زبان و ادبیات فارسی سخن گفته‌اند؛ سپس در پیشینه پژوهش از چهار اثر یاد کرده‌اند.

پس از آن به دوزبانی خاقانی پرداخته، و منابعی را برشمرده‌اند که به تازی سرایی سخن‌سنج شروانی پرداخته است. در دنباله از چیرگی خاقانی بر زبان تازی سخن گفته‌اند. آن‌گاه جلوه‌هایی را از توجه سراینده به زبان تازی در سروده‌های فارسی وی آورده، و سرانجام پس از پنج رویه به موضوع پایه‌ای جستار خویش، تازی سروده‌های خاقانی رسیده، و به درونمایه‌های برجسته این سروده‌ها پرداخته‌اند. آن‌گاه از کارکرد بلاغت در سروده‌های تازی خاقانی سخن گفته، و برخی از تصاویر شعری او را آورده، و با یادکرد چند آرایه در آن سروده‌ها جستارشان را به پایان رسانده‌اند.

۲-۱ برجسته‌ترین ویژگیهای جستار

نگارندگان، گستره‌ای تازه را برای پژوهش خویش برگزیده‌اند؛ گستره‌ای که کمتر به آن پرداخته شده است و هنوز جای کار دارد. این جستار از انسجام درخوری برخوردار است و نویسندگان کمتر به حاشیه رفته‌اند. آنان در مقدمه بخوبی از نفوذ زبان تازی در زبان و ادبیات فارسی سخن گفته‌اند. از دیگر برجستگی‌های تازی سروده‌های خاقانی پرداختن به شگرد تداوم تصویرسازی در سروده‌های اوست؛ شگردی که ناآشنایی با آن برخی از پژوهشگران را از پی بردن به پیام سراینده باز داشته است.

۲-۲ کاستیهای جستار

جستار تازی سروده‌های خاقانی، گرفتار کاستیهایی است که می‌توان چنین دسته‌بندی کرد:

۲-۲-۱ **نارسایی نام جستار:** تازی سروده‌های خاقانی، نامی است فراگیر که خواننده از دیدن آن بدرستی در نمی‌یابد که نویسندگان چه چیزی را درباره سروده‌های تازی خاقانی بررسی کرده‌اند. سزاوار بود که در راستای موضوع پژوهش، نامی رسا برمی‌گزیدند تا خواننده در می‌یافت که پژوهش دربارهٔ ویژگیها و شگردهای تصویرگری خاقانی در سروده‌های تازی وی است.

۲-۲-۲ **به درازا کشیدن مقدمات و کمرنگ شدن بخش اصلی:** نویسندگان سرانجام در پایان هفتاد و دومین رویه به «تازی سروده‌های خاقانی» رسیده‌اند که عنوان و پایه جستار ایشان بوده است و بدین گونه شش رویه را به مقدمات پرداخته‌اند که یک سوم جستار را در بر گرفته است.

۲-۲-۳ **خوانش سراسری پژوهشهای پیشینیان:** اگر این نویسندگان، جستار بررسی تطبیقی دو چامه تازی از خاقانی و بحتری را درست می‌خواندند، نام ممدوح او امام جلال‌الدین خواری را خزاری نمی‌آوردند (ر.ک: مشهدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۷۸)؛ چرا که به گفته نگارنده معجم‌البلدان خوار به ضم نخستین نام شهر بزرگی از اعمال ری بوده که بر سر راه مسافران خراسان جای داشته (ر.ک: الحموی الرومی، ۱۹۵۶: ۳۹۴) و امام جلال‌الدین از همان شهر بوده است و نگارنده لب‌الب‌الباب او را امام جلال‌الدین ملک الکلام فضل‌الله از چامه‌سرایان بدیهه‌گوی روزگار سلطان تکش خوارزم‌شاهی می‌داند (ر.ک: عوفی، ۱۳۶۱: ۳۲۷ و ۳۲۶).

همچنین اگر بر جستار ضرورت تصحیح دوباره اشعار عربی خاقانی، درنگ می‌کردند در بیت

أعلام نصر الهالکی إذا بدت تبّت یدا ذی الحیتین الحمیری

(ر.ک: اصغری بایقوت و دهرامی، ۱۳۹۱: ۱۰)

دیگر ذی‌الحیتین را ذی‌الجبتین نمی‌آوردند (ر.ک: حسنی وردجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۹).

اگر جستار نکته‌هایی نویافته در مورد خاقانی را می‌دیدند، سومین مصراع این قطعه را نادرست «و لیس لصبح الدهر لی خافضا» نمی‌آوردند:

_____ بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

إلى الله فى الحشر بعد النبى أرى ثانى الشافعى شافعى
لئن اصبح الدهر لى خافضا فبابويه الرافعى رافعى
(ر.ک. شفيعى کدکنى، ۱۳۸۱: ۱-۲)

۴-۲-۲ شناخت سطحى تازی سروده‌های خاقانى: این نویسنده‌ها باور دارند که «اشعار عربى خاقانى در مقایسه با قصاید فارسى او پیچیدگى کمتری دارد (حسینى وردنجانى و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۳). چنین پندارى مى‌تواند در سطحى‌نگرى به تازی سروده‌های خاقانى ریشه داشته باشد؛ زیرا این سروده‌ها نیز از سویی در پی کاربرد واژگان و عبارتهای غریبى چون العقص، مضمض الشجى، عراء، قلیب، عیل البیان و حلك الغراب و ... است. از دیگر سوي به دنبال بهره‌گیری از کنیه‌های ناشناخته‌ای چون أبى الوضاء، ابن جلاء، ابن خلاء، ابن ذكاء، بنت شمس و أخت النهى و ... پیچیده و بلکه دشوارى‌ابتر از هنرآفریده‌های فارسى اوست (ر.ک: مشهدى و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۸۲ و ۲۸۱):

سقىا لجار القفص و الدار التى خصب كحرف العقص بالاقواء
...مولى أخ و إن استشاط فقد أولى فهولى بى لفرط ولاء
...عقدت على ساق الحمام صغارها أمن الكتاب معره العظماء
(خاقانى، ۱۳۹۳: ۱۳۴۶-۱۳۴۰)

ناگفته نماند که گاه تصحیف فراوان و دستبرد دست‌نویسان نیز دریافت پیام سراینده را بغرنج گردانیده است.

۵-۲-۲ تحلیل ناروا: نویسندگان تازی سروده‌های خاقانى باور دارند که «تاریخ گزیده اوّلین منبعى است که در آن از تازی سروده‌های خاقانى سخن گفته شده است» (حسینى وردنجانى و رادمرد: ۱۳۹۶: ۷۰). آنان نخست سخن مستوفى را درباره‌ى خاقانى آورده‌اند که او برای جمال‌الدین موصلى مدحی گفت و به بغداد پیش او فرستاد (مستوفى، ۱۳۶۴: ۷۲۸). سپس چنین گمان کرده‌اند که «به سبب آنکه قصیده به بغداد فرستاده شده است، مى‌توان دریافت به عربى سروده شده است» (حسینى وردنجانى و رادمرد: ۱۳۹۶: ۷۰).

گویا نویسندگان این جستار از یاد برده‌اند که تحفه‌العراقین نیز پیشکشی است به همان جمال‌الدین موصلى ولى این مثنوى به فارسى سروده شده است. سخن راست این است که جامى نخستین کسی بوده که درباره‌ى تازی‌سرایى خاقانى نوشته است (ر.ک. جامى، ۱۳۳۶: ۶۰۷).

زیر پا گذاشتن روند زمانی در یادکرد تذکرها: نویسندگان هنگام پرداختن به «اشاره منابع تاریخی و تذکرها به دو زبانی و تازی‌سرایی خاقانی» (ر.ک. حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۰) از سه کتاب تاریخ گزیده، مجالس‌النفایس و نفحات الانس سخن می‌گویند که نخستین آنها در سال ۷۳۰ (براون، ۱۳۳۹: ۱۳۹/۳) دومین آنها در سال ۸۹۶ (نوایی، ۱۳۶۳: د) و سومین آنها در سال ۸۸۳ (صدرایی خوبی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۸/۶) به نگارش در آمده است؛ از این روی، شایسته بود، پیش از مجالس‌النفایس نوایی از نفحات‌الانس جامی سخن می‌گفتند.

۶-۲-۲ دریافت نادرست آرایه‌ها: سزاوار بود که نویسندگان این جستار، چنانچه درباره آرایه‌های ادبی به ژرف‌کاوی دست زده‌اند برای نشان‌دادن درستی این سخن، که «جناس، اغراق، حرف‌گرایی، تلمیح و تضمین پرکاربردترین آرایه‌های ادبی در اشعار اوست» (حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۸)، یافته‌های خویش را با آمار و نمودار همراه می‌کردند تا باورشان درباره پرکاربردترین آرایه‌ها از پشتوانه‌ای استوار برخوردار می‌شد. گذشته از این آرایه‌ها، صورتهای بیانی، ایهام تناسب، موازنه و قلب نیز فراوان در سروده‌های تازی سخن‌سنج شروانی به کار رفته که از نگاه این پژوهشگران به دور مانده است. اینک نمونه‌هایی از آنها را بر می‌شماریم.

۱-۶-۲-۲ صورتهای بیانی: خاقانی با بهره‌گیری از دانش بیان، تصویرهایی زیبا آفریده است: اشک ریختن ژاله‌وار گوزن؛ خندیدن عروس چشمان در میان گریه؛ سر بریده شدن گوسفند بخت به دست روزگار؛ بلعیده شدن در کام دشواریها؛ خواندن سوره الضحی از سوی خروس در جستجوی تازیانه روشنایی؛ زایمان چشمان آبستن و کلک کبوترنوک کلاغ‌فام طوطی سخن و... نمونه‌هایی از آن آرایه‌های بیانی است:

عین المہاء بکت و لیس من الہوی دمع المہاء یفیض کالأنداء
چشم گوزن می‌گرید؛ نه از سر هوس. اشک گوزن بسان ژاله فرو می‌ریزد.

...ضحکت عروسا مقلتی لدی البکاء و الضحک حکم الطفله العذراء
هنگام گریستن دو عروس دیدگانم می‌خندند و این خنده بسان دخترکی پاک است.

...قلبی کظیم بعد شوک نعمتی عن بلدتی و الذہر ذابح شاء
دلَم از خار دوری از سرزمین، اندوهگین است و روزگار، گوسفند [بخت مرا] سر می‌برد.

_____ بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

... قضمتمنی الدنيا بأنياب النوى و تلقفت بلهاه كل بلاء
گیتی با دندانهای دوری، مرا می جود و در کام دشواریها فرومی بلعد.
... فالصبح أملی الدیک سوره و الضحی لطلاب سوط ضاع فی الظلماء
بامدادان، خروس، سوره «الضحی» را در جست و جوی تازیانه گمشده در تاریکی
(سپیده‌دم) دیکته کرد.

... ألت حوامل مقلتی أجنه أكفاتها ذیلی لذی الإلقاء
چشمان آبستن من، نوزادانی بر زمین می اندازند. دامن جامه‌ام بسان دستهای گرفتن
نوزادان این زایمان است.
... قلمی کمنقار الحمام لرأسه حلك الغراب و منطق البیغاء
کلک من، همچون نوک کبوتر و سرش، تیرگی قیرگون کلاغ و [سخنش] گفتار
طوطی است.

(ر.ک. خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۴۶-۱۳۴۰)

۲-۲-۶-۲ ایهام تناسب: این شگرد از ویژگیهای سبکی خاقانی و «یکی از عوامل
تکمیل شیوه دیرباب و مبهم اوست» (حیدری و فروغی پویا: ۱۳۹۰: ۶۶). خاقانی در آغازینه
نخستین چامه تازی خود با کاربرد واژه رباب از سوئی در پی ساختن پارادوکس بوده؛
چرا که رباب جز ساز زهی، ابر سفید است و ابرهای بارانزا سفید نیستند. از دیگرسوی
خواسته است در پیوند رفتارهای انسانی بکت و بکاء و اخاء با نام یکی از معاشیق
تازیان (رباب) ایهام تناسب بسازد:

بکت الرباب فقلت : ای بکاء؟ أ بکاء عهد أم بکاء إخاء؟

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۴۰)

سخن سنج شروانی در نمونه‌ای دیگر از حواء معنای دور آن (مارگیر) را خواسته
است در حالی که واژه آدم نیز به کار رفته است و در بیت، ایهام تناسب دیده می‌شود:

ریق ابن آدم یقتل الافعی إذا ألقاه فی فیها فم الحواء

(همان: ۱۳۴۳)

۲-۲-۶-۳ موازنه: شاید خاقانی از دیدگاه کاربرد موازنه پس از مسعود سعد در

جایگاه دوم ایستاده باشد:

ما فضل الحرمان كل مواطن ما طاول الهرمان كل بناء (همان: ۱۳۴۷)

مضحاک وجه وجه كل مطالب مسقام عین عین كل دواء (همان: ۱۳۴۵)

عین کعین الشمس فی الیرقان بل وجه کوجه الماء فی القوباء (همان)
 ۶-۲-۲-۲ قلب: یکی دیگر از زیورهای سخن خاقانی، وارونه کردن واژگان است که
 گاه با باورهای مردمی و تناسب همراه شده و زیباتر شده است:

حملت إلی حمائی کتب الحمی فتبادرت کفی بفکّ سماء

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۴۲)

جرم کجرم خامد متألق یذکی به قندیل کل رخاء

(همان: ۱۳۴۶)

اگر در بیت زیر مجن مقلوب گردد (نجم)، این باور را، که ستارگان در سرنوشت
 آدمی دست دارند، فرایاد می‌آورد بویژه که قهر قضا نیز به کار رفته است:

لکن مجنّ القلب لا یحمی إذا قلب المجنّ علیه قهر قضاء

(همان: ۱۳۴۶)

گذشته از اینها این نویسندگان درباره آرایه‌های تازی سروده‌های خاقانی باز هم
 لغزیده‌اند. آنان باور دارند در:

السّالمی العادل الملک الذی صاد الملوک الصّید صید الأعصر

واج‌آرایی حرفهای/ص، ا،ل، ی/ وجود دارد (ر. ک. حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۹)
 در حالی که /، ا، ی/ نغمه حروف نیافریده است؛ زیرا تکرارشان از هم گسسته است و
 موسیقی‌ساز نیست؛ همچنین در گزارش لف و نشر مشوش آمده در:

فتی عالم هاد وزیر کأنه کلیم و هارون خضر و یوشع

نوشته‌اند «فتی وزیر و عالم عبارتند از یوشع، هارون و خضر» (همان: ۸۱) حال اینکه

فتی موسی است؛ عالم یوشع است؛ هادی خضر است و وزیر هارون.

۷-۲-۲-۲ لغزش در ترجمه: در جستار تازی سروده‌های خاقانی، بیتهایی دیده می‌شود

که نویسندگان در پی غفلت از کاربردهای اصطلاحی، ناآشنایی با تاریخ ادبیات، ناآگاهی
 از منظومه فکری سراینده و نادیده گرفتن دانشهای نحو و بیان و ... در ترجمه
 لغزیده‌اند. اینک برخی از آن ترجمه‌ها بررسی می‌شود:

رددت إلی خاقانها یاء نسه فذا حرف ملأت بکلّ حساب

فأصبحت خاقانَ الکلام نباهه صحیح بنا النون نصب الصواب

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۵۱)

سراینده نازکدل از خاقان شروان آزرده است؛ از آن روی، یاء نام هنری خویش را

_____ بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

باز پس می‌دهد تا پادشاه بلندآوازه سرزمین سخن شود. خاقانی باریکه‌ای نحوی را در سخن می‌گنجاند و می‌گوید: پس از باز پس دادن این حرف یاء، منصوب شدن بناء نون واژه خاقان در جایگاه خبر اصبح درست است ولی نمی‌دانم این نویسندگان از کجای بیت برداشت کرده‌اند که «کلمه خاقانی بدون یاء نسبت، کلمه‌ای صحیح‌الآخر و غیرمنصرف است؟ و ...» (حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۴). پس ترجمه پیراسته واپسین بیت خاقانی چنین خواهد بود: [در پی بازپس فرستادن واج یا نام هنری خویش] در بلندآوازی پادشاه سخن گشتم؛ پس بناء نصب «نون» [خاقانی در مصراع نخستین این بیت] درست است.

فَالصَّحیحِ أَمَلی الدَّیکِ سوره و الضَّحی لطلاب سوط ضاع فی الظَّلماء

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۴۲)

شاعر صبح در این بیت به زیبایی آرایه‌های تشخیص، تلمیح^۱ و حسن‌تعلیل را تردستانه با هم به کار برده است. واژه صبح مفعول فیه است که نویسندگان آن را نادرست ترجمه کرده و گفته‌اند: «تازیانه نور در تاریکی گم شده است و خروس، سوره والضحی را برای جستجوی آن به صبح‌املا می‌کند» (حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۶). بر این پایه بیت یاد شده را باید چنین به فارسی بازگرداند: بامدادان، خروس، سوره «الضحی» را در جست و جوی تازیانه گمشده در تاریکی (سپیده‌دم) دیکته کرد.

شوارد خاطری نظما و نثرا ریاح سائرات فی البلاد

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۵۴)

خاقانی در این بیت، خودبال و برمنشانه، سخن جهان‌سپهر خویش را می‌ستاید و می‌گوید: اندیشه‌های شگفت‌انگیز نظم و نثر من، بادهایی هستند که سرزمینها را در می‌نوردند؛ ولی این نویسندگان، اصطلاح ادبی شوارد و بوارد را، که برای اندیشه‌های دشوار و دیریاب به کار می‌رود، در نیافته و گفته‌اند «رمنندگان ذهن و خاطر من از نظم و نثر مثل بادهایی هستند که در سرزمینها سیر می‌کنند» (حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۷).

هو قسَّ ساعده الأیادی آخذ بید الأیادی ساعد الشعراء

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۴۴)

شمار آورده‌اند. سجستانی باور دارد که قس ۳۸۰ سال زیسته و مرزبانی بر آن است که ۶۰۰ سال زندگی کرده و سرانجام در سده ششم میلادی در آستانه بعثت پیامبر

در گذشته است (ر.ک. سعید ۲۰۱۲: ۸۵).

نویسندگان جستار تازی سروده‌های خاقانی گمان کرده‌اند که قس از بخشندگان معروف عرب بوده و دست شاعران را با بخشش‌هایش می‌گرفته است (ر.ک. حسینی وردنجانی و رادمر، ۱۳۹۶: ۷۸ و ۷۹) در حالی که او نه چون حاتم طایی از بخشندگان تازی بلکه سخنور بوده و با گفتار زیبایش دستگیر دیگر سرایندگان به شمار می‌آمده است؛ پس سزاوار است که بیت یاد شده چنین ترجمه شود: او قس بن ساعده ایادی است که با دست دهش، بازوی سرایندگان را می‌گیرد.

السُّلَمَى العادل الملك الذی صاد الملوک الصید صید الأعصر

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۵۹)

خاقانی این بیت را درباره مظفر بن محمد دارای در بند سروده و برای مبتدای محذوف هو، سه خبر پیاپی آورده است که این نویسندگان سومین آنها (الملک) را در جای خود ترجمه نکرده؛ مفهوم اصطلاحی ملوک‌الصید (گردنکش) را در نیافته و مفعول مطلق نوعی صید الأعصر (بسان روزگار) را تشبیهی ترجمه نکرده (ر.ک. شوشتری‌زاده، ۱۳۸۳: ۱۰۷)؛ آورده‌اند «پادشاهی از قبیله سالمی است. فرد عادل است که پادشاهان بسیار شکار کننده را با زور و قدرت صید می‌کند» (حسینی وردنجانی و رادمر، ۱۳۹۶: ۷۹) در حالی که ترجمه سخته بیت یاد شده چنین است: او سالمی دادگر و پادشاهی است که بسان روزگار، شاهان گردنکش را شکار می‌کند.

فلک یدور منه هلال سرجه یعلوه بدر صادق الألاء

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۴۵)

خاقانی از اسبی سخن می‌گوید که برای امام جلال‌الدین خواری فرستاده است او اسب را بسان آسمان، زین چرخان را همچون هلال و ممدوح بخشنده را مانند بدر دانسته است که از آن بالا می‌رود (بر اسب سوار می‌شود). سراینده در تحفه‌العراقین چنین تصویری دارد و اسب را چون باد و زین آن را مانند هلال می‌داند: پس باید بیت را چنین به فارسی بازگردانید: [اسب امام جلال‌الدین خواری] آسمانی است که هلال زینش می‌چرخد و ماه برآستی بخشنده چهارده (امام جلال‌الدین خواری) از آن برمی‌آید (سوارش می‌شود).

زین افکنی از هلال بر باد در زین شوی و شوی به بغداد

(خاقانی، ۱۳۸۷: ۱۰۴)

_____ بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

این نویسندگان غافل از چنین تصویری در ترجمه بیت آورده‌اند که «اسب مثل آسمان است که حرکت می‌کند. هلال ماه مانند زین آن است و ماه کامل که نعمت‌های واقعی دارد، آن را بالا می‌برد» (حسینی وردنجانی و راد مرد، ۱۳۹۶: ۸۰) و گرفتار لغزشهایی چند شده‌اند.

نخست اینکه یدور را خبر فلک شمرده‌اند در حالی که جمله نعتیه است و فاعلش هلال است؛ پس چرخیدن به هلال باز می‌گردد نه به فلک. دوم اینکه در دریافت مشبه و مشبه‌به تشبیه بلیغ هلال سرج لغزیده و گمان کرده‌اند که هلال مانند زین است در حالی که در شعر خاقانی، زین همچون هلال است. سوم اینکه در نیافتن آنکه که بدر استعاره‌ای است مطلقه از ممدوح بخشنده که فلک و هلال از ملائمت مشبه‌به و صادق‌الالاء از ملائمت مشبه است.

صرت خریفا و من لظی کبدی یحول صیفا شتاء بغداد

(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۳۵۶)

همه قافیه‌های این چامه، مرفوع است. در اینجا واژه شتاء فاعل است که این نویسندگان به نادرستی آن را مفعول به ترجمه کرده و جار و مجرور من لظی کبدی را نهاد دانسته و آورده‌اند: «حرارت درونم، زمستان بغداد را به تابستان تبدیل می‌کند» (همان) در حالی که ترجمه درست بیت چنین است: اکنون خزان گشته‌ام و از شراره جگرم، زمستان بغداد مانند تابستان است.

۱۵۷
◆ فصلنامه پژوهش‌های ادبی سال ۱۸ شماره ۷۴، زمستان ۱۴۰۰

۲-۲-۸ سرق‌ت ادبی: هنگامی که پیشینه و کتابنامه جستار تازی سروده‌های خاقانی را می‌نگریم، نامی از دو پژوهش تازی سروده‌های خاقانی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد آرمان کوهستانیان (۱۳۹۰) و جستار بررسی تطبیقی دو چامه تازی از خاقانی و بحتری (۱۳۹۳) نمی‌یابیم. اینکه در میان منابع از پژوهش‌های یاد شده نشانی نیست، می‌تواند در گام نخست گویای بهره‌نگرفتن ایشان از آن پژوهش‌ها باشد و از اینکه در پیشینه از آن پژوهش‌ها یاد نکرده‌اند، می‌توان تنها چنین خرده گرفت که پیشینه پژوهش خویش را درست بررسی نکرده و آن پژوهش‌های کاملاً مرتبط را ندیده‌اند. با بررسی بیشتر در می‌یابیم که نه تنها از آن دو پژوهش آگاه بوده بلکه از آنها بهره گرفته‌اند بی‌اینکه از آن دو پژوهش نامی برند. نامی که این نویسندگان برای جستار خود به کار بسته‌اند، از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد تازی سروده‌های خاقانی (کوهستانیان، ۱۳۹۰) نسخ و انتحال شده است؛ زیرا لفظ و معنی، عیناً برگرفته از عنوان آن پایان‌نامه است (ر.

ک. همایی، ۱۳۷۷: ۳۵۸).

ایشان این لفظ و معنی پایان‌نامه تازی سروده‌های خاقانی را، که «خاقانی پژوهان از آب زلال گوارای چشمه‌سار سروده‌های تازی وی، اسکندرسان بی‌بهره مانده‌اند، ره یافتن به آن چشمه‌سار دشوارگذار آسان نیست» (کوهستانیان، ۱۳۹۰: ۱)، چنین با تبدیل و تغییر، مسخ و اغاره کرده و نوشته‌اند: «ورود به عرصه اشعار خاقانی آن هم عربی کار آسانی نیست» (حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۶۹).

هنگام اشاره به شاعران و سخنوران عرب در سروده‌های پارسی خاقانی نیز به مسخ و اغاره پرداخته‌اند (ر.ک. همان: ۷۱)؛ زیرا در آن پایان‌نامه می‌خوانیم:

خاقانی در گستره سروده‌های پارسی و نامه‌هایش، خودبال و برمنشانه، تنی چند از سخن‌آفرینان تازی‌گوی، چون، ابن‌الرّومی، ابن سکره الهاشمی، ابواسحاق الصّابی، ابوالفرج بی‌غاء، ابوتّمام، ابوعثمان خالدی، ابوفراس الحمدانی، اخطل، اعشی، امروالقیس، بشّار، حسّان، ذوالخمار، صریع‌العوانی، صنوبری، فرزدق، کلثوم العتّابی، مخزومی، مهلهل و نابغه را نام می‌برد (کوهستانیان، ۱۳۹۰: ۹).

هنگام پرداختن به «درونمایه‌های برجسته اشعار عربی خاقانی» (ر.ک. حسینی وردنجانی و راد مرد، ۱۳۹۶: ۷۴ و ۷۳) بی‌اینکه از جستار بررسی تطبیقی دو چامه تازی از خاقانی و بحتری یاد کنند از چهار درونمایه خویش، سه مضمون اشاره به علم نجوم، اشاره به علم پزشکی و خودستایی را از آن جستار فراگرفته (ر.ک. مشهدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۸۹، ۲۸۶، ۲۸۵)؛ گرفتار سلخ و المام شده و حتی دو بیت زیر را از نمونه‌های آن جستار نقل کرده‌اند:

فضوالعیان کصاحب السّرطان بل عیل البیان کصاحب الجوزاء
اسد الّسماء إذا أطال ذراعه قصرت لجبته ید العواء
(همان: ۲۸۶؛ حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۳)

این نویسندگان در جایی معنی و فکر و مضمون را از پایان‌نامه تازی سروده‌های خاقانی فراگرفته؛ به لفظ دیگر بیرون آورده و موضوع را به «عربی‌دانی خاقانی و تسلّط او به زبان تازی» دگرگون کرده و گرفتار نقل شده‌اند (ر.ک. همایی، ۱۳۷۷: ۳۵۸). در آن پایان‌نامه، نشانه‌هایی برای اینکه خاقانی، دیوانی به تازی داشته آمده (ر.ک. کوهستانیان، ۱۳۹۰: ۱۰-۶) که واپسین آنها چنین است: «بهتر آن است که فرجامین گواه از زبان روان خاقانی شنیده شود:

آسمان داند که گاه نظم و نثر بر زمین چون من مبرّز کس ندید

بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

دربیانم آب و در فکر آتش است آبی از آتش مطرّز کس ندید
زآتش موسی برآرم آب خضر زآدمی این سحر و معجز کس ندید
در دو دیوانم به تازی و دری یک هجای فحش هرگز کس ندید
(همان: ۱۰-۹)

که این نویسندگان معنی و فکر و مضمون یاد شده را بدون یادکرد از آن پایان‌نامه نقل کرده‌اند (ر.ک. حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۱).

در «اشاره منابع تاریخی و تذکره‌ها به دوزبانی و تازی‌سرایی خاقانی» (ر.ک. همان: ۷۰) به جای اینکه از پایان‌نامه تازی سروده‌های خاقانی (کوهستانیان، ۱۳۹۰: ۷-۶) نام ببرند، مآخذ آن پژوهش را در این زمینه (تاریخ گزیده و نفحات الانس) سند کار خود قرار داده‌اند که این رفتار درخور پژوهشهای علمی نیست (ر.ک. همایی، ۱۳۷۷: ۳۷۰)؛ ناهنجاری‌ای که شوربختانه امروز، دامنگیر پژوهشهای فراوانی است. کاش این نویسندگان گرامی، خود نیز به سفارش نگارنده قابوسنامه، پایبند بودند که «هر چه گویی از جعبه خود گوی و گرد سخن مردمان مگرد» (عنصرالمعالی، ۱۳۳۵: ۱۷۴؛ حسینی وردنجانی و رادمرد: ۱۳۹۶: ۷۵).

۲-۲-۹ سهل‌انگاری در ثبت بیت: نویسندگان در بیت

چون پیر روزه‌دار برم سجده کو مرا چون طفل روزه‌دار عرب طوق‌دار کرد
(خاقانی، ۱۳۹۳: ۱۲۵)

واژه «چون» را در مصراع دوم، «چو» آورده‌اند (نک: حسینی وردنجانی و رادمرد، ۱۳۹۶: ۷۲).

۲-۲-۱۰ ارجاع نابجا به چاپهای گوناگون دیوان خاقانی: نویسندگان گاه به دیوان خاقانی تصحیح سجّادی و گاه به دیوان خاقانی ویراسته کزّازی ارجاع داده‌اند؛ ولی از آنجا که این تازی سروده‌ها در دیوان خاقانی ویراسته کزّازی، ریخت بهتری دارد، بایسته بود که همواره آن چاپ را پایه پژوهش خود سازند بویژه که هیچ دلیل استواری در بهره‌گیری آنان از چاپ سجّادی وجود ندارد و نه تنها سروده‌های تازی بلکه سروده‌های فارسی را نیز می‌توانستند با همان ثبت در ویرایش کزّازی بیابند.

۲-۲-۱۱ مراجعه نکردن به منابع تخصصی و اصیل: نویسندگان هنگام سخن گفتن از درمان وبا با یاقوت، بیماری قویاء و اصطلاح فقهی سه طلاق کردن لغتنامه را دیده‌اند حال اینکه باید به کتابهایی تخصصی چون اختیارات بدیعی، تنسوخ‌نامه ایلخانی و جواهر الکلام مراجعه می‌کردند؛ هم‌چنین گاه به جای ارجاع به دیوان سرایندگانی چون

امروالقیس و صنوبری به کتابهای دست چنم ارجاع داده‌اند.

۳. نتیجه‌گیری

نقد آثار علمی و گسترش آن، زمینه‌ای را فراهم می‌کند تا از سویی نویسندگان بویژه جوانان، همواره روش علمی را در پیش بگیرند و به اخلاق پژوهشی پایبند باشند و استادان گرانسنگ راهنما بر پژوهش‌های دانشجویان خود بیشتر نظارت کنند. از دیگر سوی، کشندگان بار امانت پژوهش در راستای پاسداشت جایگاه خویش بیشتر بکوشند تا تنها آثار عالمانه و یافته‌های خود نویسندگان، مجال نشر یابد.

یکی از معدود پژوهش‌هایی که درباره سروده‌های تازی خاقانی به چاپ رسیده، جستار تازی سروده‌های خاقانی است که در نشریه متن‌شناسی ادب فارسی منتشر شده است. این جستار ویژگیهای ارزشمندی دارد. نگارندگان، گستره‌ای تازه را برای پژوهش خویش برگزیده‌اند. جستار از انسجام درخوری برخوردار است. نویسندگان در مقدمه از نفوذ زبان تازی در زبان و ادبیات فارسی بخوبی سخن گفته، و هنگام پرداختن به تصاویر سروده‌های تازی خاقانی بدرستی از شگرد تداوم تصویرسازی یاد کرده‌اند.

البته تازی سروده‌های خاقانی، گرفتار کاستی‌هایی است. عنوان پژوهش چنان فراگیر است که خواننده در نمی‌یابد که جستار درباره ویژگیها و شگردهای تصویرسازی سروده‌های تازی خاقانی است. نویسندگان ارجمند در ثبت بیتی سهل‌انگاری کرده و آن را نادرست آورده‌اند؛ بی‌هیچ دلیل استواری به چاپهای گوناگون دیوان خاقانی ارجاع داده‌اند؛ به جای بهره گرفتن از منابع اصیل و تخصصی هر دانش از لغتنامه کمک گرفته‌اند؛ خهنگام پرداختن به تذکره‌ها روند زمانی نگارش را زیر پا گذاشته و از مجالس‌النفایس امیر علیشیر نوایی پیش از نفحات‌الانس من حضرات‌القدس جامی یاد کرده‌اند.

نویسندگان گرامی، مقدمه‌ها را به درازا کشیده و یک‌سوم جستار را بر سر آن نهاده‌اند. در زمینه شناسایی نخستین کتابی که درباره تازی‌سرایی خاقانی سخن گفته، تحلیلی نادرست آورده و گمان کرده‌اند که تاریخ‌گزیده حمدالله مستوفی نخستین کتابی است که از تازی‌سرایی خاقانی یاد کرده است؛ در ارزیابی آرایه‌های سروده‌های تازی سراینده لغزیده‌اند؛ به دلیل شناخت سطحی سروده‌های تازی خاقانی، گمان کرده‌اند که ساده‌تر از چامه‌های فارسی اوست در حالی که این سروده‌ها در پی کاربرد واژگان و

_____ بایستگی نقد مقالات دانشگاهی (با تکیه بر جستار تازی سروده‌های خاقانی)

عبارت‌های غریب، بهره‌گیری از کنیه‌های ناشناخته، تصحیف فراوان و دستبرد دستنویسان و ... گاه بسیار پیچیده و دشوار است.

این نویسندگان گرانسنگ، پژوهش‌های چاپ شده درباره سروده‌های تازی خاقانی را سرسری خوانده و گاه در پژوهش خویش گرفتار لغزش شده‌اند. آنان در پی غفلت از کاربردهای اصطلاحی، ناآشنایی با تاریخ ادبیات، ناآگاهی از منظومه فکری سراینده و نادیده گرفتن جایگاه دانش‌های نحو و بیان و ... در ترجمه لغزیده، و بیت‌هایی را نادرست ترجمه کرده‌اند و سرانجام اینکه در جستار یاد شده گاه انتقال، اغاره، المام و نقل و ... نیز دیده می‌شود.

پی‌نوشت

۱. خاقانی نیز بر این باور است که برای یافتن گمشده، خواندن سوره‌ی الضحی، سودمند است. آیه‌ی هفتم آن چنین درون‌مایه‌ای دارد: و وجدک ضالاً فهدی* و در ویژگی این آیه چنین آمده است: «و فی کتاب خواص القرآن انه من ضاع له شیء أو أبق فلیصل ضحی الجمعه ثمانی رکعات فإذا سلّم قرأ الضحی سبعا و قال یا صانع العجائب یا راد کلّ [غریب] غائب یا جامع الشتات یا من مقالید الامور بیده اجمع علی کذا فانه لا جامع الا انت (عاملی کفعمی، ۱۴۰۵: ۱۸۱).

فهرست منابع

آذر بیگدلی، لطفعلی؛ *تذکره آتشکده*، تصحیح حسن سادات ناصری، نشر کتاب، ۱۳۳۷
اصغری بايقوت، یوسف و دهرامی، مهدی؛ «*ضرورت تصحیح اشعار عربی خاقانی*»؛ فصلنامه زبان و ادبیات فارسی، س ۲۰، ش ۷۲، بهار و تابستان (۱۳۹۱)؛ ص ۲۴-۷.
بروان، ادوارد؛ *تاریخ ادبی ایران از سعدی تا جامی*؛ ترجمه و حواشی به قلم علی اصغر حکمت، تهران: کتابخانه ابن‌سینا، ۱۳۳۹.
جامی، عبدالرحمان؛ *نفحات الانس*، تصحیح مهدی توحیدی پور، تهران: کتابفروشی محمودی، ۱۳۳۶.
حسینی وردنجانی، سید محسن و رادمرد، عبدالله؛ «*تازی سروده‌های خاقانی*»؛ متن شناسی ادب فارسی، دوره جدید، ش ۲، تابستان (۱۳۹۶)؛ ص ۸۴-۶۷.
الحموی الرومی البغدادی، یاقوت؛ *معجم البلدان*؛ بیروت: نشر بیروت، ۱۹۵۶.
حیدری، علی و فروغی پویا، اعظم؛ «*ایهام تناسب در شعر خاقانی*»؛ مجله بوستان ادب، س سوم، ش چهارم، پیاپی ۱۰ (۱۳۹۰)؛ ص ۶۶-۴۵.
خاقانی شروانی، افضل‌الدین بدیل؛ *تحفه العراقین*؛ تصحیح علی صفری آق قلعه؛ تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب، ۱۳۸۷.

- دیوان اشعار، تصحیح میرجلال‌الدین کزازی، تهران: مرکز، چ سوم، ۱۳۹۳
- رازی، امین احمد؛ *تذکره هفت اقلیم*، تصحیح سید محمدرضا طاهری، تهران، سروش، ۱۳۷۸.
- سمرقندی، دولت‌شاه؛ *تذکره الشعرا*، تصحیح محمد رضانی، تهران، انتشارات پدیده خاور، ۱۳۶۶.
- شفیعی کدکنی، محمد رضا؛ «*نکته‌های نویافته درباره خاقانی*»؛ نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، دوره ۴۵، ش ۱۸۵، (۱۳۸۱)؛ ص ۶-۱.
- شوشتری زاده، پیمان؛ *کارگاه ترجمه*؛ اهواز: کردگار، ۱۳۸۳.
- صدرایی خوبی، علی و مرادی، ابوالفضل و ذبیحی فر، حجت؛ *میراث مشترک ایران و هند*؛ قم: کتابخانه بزرگ ایت الله مرعشی، ۱۳۹۱.
- عاملی کفعمی، ابراهیم بن علی؛ *المصباح*؛ انتشارت رضی، ۱۴۰۵.
- عنصرالمعالی، یکاوس بن اسکندر؛ *قابوسنامه*، تصحیح عبدالمجید بدوی؛ تهران: ابن سینا، ۱۳۳۵.
- عوفی، محمد؛ *تذکره لباب‌الالباب*؛ ترجمه محمد عباسی؛ تهران: کتابفروشی فخر رازی، ۱۳۶۱.
- کوهستانیان، آرمان. (۱۳۹۰). *تازی سروده‌های خاقانی*، کارشناسی ارشد. سبزوار: دانشگاه حکیم سبزواری.
- مستوفی، حمدالله؛ *تاریخ گزیده*؛ به تصحیح عبدالحسین نوایی؛ تهران: امیر کبیر، چ سوم، ۱۳۶۴.
- مشهدی، محمد امیر و کوهستانیان، آرمان و جاقوری، فاطمه؛ «بررسی تطبیقی دو چامه تازی از خاقانی و بختری»؛ نشریه ادبیات تطبیقی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه باهنر کرمان، س ۶، ش ۱۱. پاییز و زمستان (۱۳۹۳)؛ ص ۲۹۳-۲۷۵.
- نوایی، امیر علیشیر؛ *تذکره مجالس النقایس*، به اهتمام علی اصغر حکمت؛ تهران: ناشر منوچهری، ۱۳۶۳.
- همایی، جلال‌الدین؛ *فنون بلاغت و صناعات ادبی*، تهران: نشر هما، ۱۳۷۷.
- هدایت، رضاقلی خان (۱۳۸۲) *مجمع‌الفصحاء*، تصحیح مظاهر مصفا، تهران، امیر کبیر.
- Saeed, Mohammad. (2012) *Quss b. Sā'ida al-Iyādī*. Buletin d'études orientales. P 67-112.